

“Vår svenska stickning”

**En kulturhistorisk studie om stickningens representation i
tryckt media**

Lovisa Hector

ETN K02, Etnologi med kulturanalytisk inriktning, kandidatuppsats

HT 2021

Handledare: Jakob Löfgren

Institutionen för kulturvetenskaper, avdelningen för etnologi

Lunds universitet

Innehållsförteckning

Abstract	3
1. Bakgrund	4
2. Syfte	4
3. Metod och material	5
3.1 Arkivmaterial	5
3.2 Observation	7
3.3 Reflexivitet och etik	7
4. Tidigare forskning	8
4.1 Hemslöjden och hantverkets historia i Sverige	9
4.2 Internationella organisationer och rörelser runt stickning	11
5. Teoretiskt perspektiv	11
5.1 Intersektionalitet	11
5.2 “Imagined communities” - en föreställd gemenskap	14
5.3 Socialkonstruktionism	18
5.4 Kombination och tillämpning	18
6. Analys	19
6.1 Den kvinnliga stickningen	19
6.2 Den svenska stickningen	27
6.3 Den föränderliga stickningen	32
7. Sammanfattande diskussion	34
8. Referenser	36
8.1 Material	36
8.1.2 Allers	36
8.1.3 Hemslöjden	36
8.1.3 Svenska dagstidningar	36
8.1.4 Observation	37
8.2 Internet	37
8.3 Litteratur	38

“Our Swedish knitting” - a cultural historic study of the representation of knitting in print media

Abstract

The subject of this thesis is to examine in what way knitting as a handicraft is presented as a social and cultural activity in Swedish print media. The study is based on a collection of 155 articles from daily newspapers, evening papers, weekly magazines and journals from the period of 1950-2020. In the analysis of the material it is discussed how knitting is portrayed as a female dominated activity throughout the studied time period and how it is used as an expression of gender roles. By the representation in print media of knitting as a good-natured activity it is also discussed how the handicraft is used as part of the creation of the Swedish national identity. As a base for these discussions lies theories of intersectionality and imagined communities. With the ideas of social constructivism it is also stated that the values surrounding knitting should be seen as fluid and changeable, depending on social and historical context.

Key words: *knitting, gender roles, intersectionality, imagined communities, national identity*

1. Bakgrund

Stickning som metod tros ha uppfunnits någon gång under 1200- eller 1300-talet, men kom till Sverige först under 1600-talet (Institutet för språk och folkminnen, 2021). Metoden ersatte det då vanligaste textila hantverket nålbindning, som användes för att tillverka sockor, mössor och vantar. Under 1900-talet gick intresset för stickningen upp och ner, samtidigt som det förvandlades från något som utfördes i husbehov till att bli en hobby och ett kreativt uttryck.

Själv började jag sticka hösten 2020, när coronapandemin var inne i sin andra våg och restriktionerna inte tillät mycket mer än att sitta hemma. Genom sociala medier fick jag inspiration från särskilda stickningskonton som lade upp tips på metoder och mönster. Månaderna gick och plötsligt började dessa konton publicera bild efter bild på en och samma person. Detta väckte mitt intresse. Personen på bilderna var den brittiske simhopparen Tom Daley, som just vunnit guld under sommar-OS 2021 i Tokyo. Men bilderna hade inget med hans vinst att göra; istället visade de hur han satt på läktaren som åskådare till damernas final i simhopp. Det som väckte så stor uppmärksamhet var det han hade med sig – en stickning. I kvällstidningar och annan tryckt media publicerades artiklar om Daley där bilderna på den stickande simhopparen bland annat beskrevs som “oväntade” (Tornberg, 2021). Detta fick mig att reflektera och fundera över stickningen som aktivitet och hur den presenteras i tryckt media. När en stickande man framställs som något ovanligt och annorlunda (om än positivt) produceras också en bild av att stickande män i sig är ovanliga och annorlunda. Och hade bilder på en stickande kvinna fått lika stor uppmärksamhet? Vem är det egentligen som förväntas sticka och vem förväntas *inte* göra det? Hur har det sett ut tidigare?

2. Syfte

Syftet med avhandlingen är att, genom en kulturhistorisk studie som sträcker sig från 1950 fram till idag, analysera hur stickning presenteras som en meningsskapande aktivitet i tryckt media. Genom en intersektionell läsning av publikationer rörande stickningens praktiska, kulturella och sociala aspekter vill jag studera hur attityder rörande detta handarbete har förändrats och om det har skett någon utveckling i vem som representeras i stickningssammanhang.

För att uppfylla syftet tar jag dessa frågeställningar till hjälp:

- Vem får representera stickningen i tryckt media; vilka grupper tilltalas?
- På vilket sätt presenteras stickning i tryckt media?
- Hur har stickningens mediala representation förändrats under årens gång?

3. Metod och material

I enlighet med mitt syfte har jag antagit ett kulturhistoriskt perspektiv på stickningens representation i tryckt media. Etnologerna Lars-Eric Jönsson och Fredrik Nilsson (2017) beskriver hur historiska studier inte bara fungerar som en metod för att förstå det förgångna, utan även för att förstå nutiden. Genom att ställa frågan “hur kunde det bli såhär?” och studera kulturella och historiska processer går det att belysa och relativisera samtida fenomen som annars kanske tas för givna eller ses som naturliga (Jönsson och Nilsson, 2017:9). I relation till hur stickningens sociala och kulturella aspekter presenteras i tryckt media blir det historiska perspektivet ett sätt att ifrågasätta och avnaturalisera de normer som idag omger handarbetet och visa att det inte alltid har sett likadant ut.

3.1 Arkivmaterial

För att komma åt äldre publikationer i tryckt media har jag vänt mig till arkiv innehållande artiklar och texter från dags-, kvälls- och veckotidningar och tidskrifter. Jag har använt mig av Kungliga bibliotekets digitala söktjänst *Svenska dagstidningar* som tillgängliggör innehållet från över 1500 titlar från år 1645 fram till idag (Svenska dagstidningar, 2021). Genom särskild tillgång via Lunds universitets bibliotek har jag kommit åt material från perioden 1950-2014, som annars är upphovsrättsskyddat och oåtkomligt. Via söktjänsten har jag använt mig av sökordet “stickning” och då fått tillgång till alla artiklar som innehåller det ordet, men även närliggande ord som till exempel “sticka”. Utöver den digitala sökningen har jag även sökt i fysiska exemplar av veckotidningen *Allers* och tidskriften *Hemslöjd* efter artiklar som berör stickning. Där har jag gjort en tematisk sökning och läst de texter som på olika sätt rör stickning.

Undersökningen sträcker sig över ungefär 70 år – 1950 till idag – och jag hade från början avsikten att ta mig igenom varje årtal från detta tidsspän. Under insamlingsperiodens första dagar hann jag läsa material från år 1950 och 1951, men insåg att jag behövde anpassa läsningen till studiens begränsade insamlingsperiod. Jag valde därför att göra *ett nedslag* i varje decennium och fokusera på enbart ett år ur varje årtionde. Jag har utgått från decennierna och arbetat i kronologisk ordning med årtalen 1950, -60, -70, -80, -90, 2000,

-10 och -20. Jag valde att även använda materialet från 1951 för att ta tillvara på det jag redan samlat in. Genom att begränsa min sökning har jag också kunnat skapa en tydligare tidslig kontext runt materialet, eftersom jag då kunnat samla in fler artiklar per årtal än om jag hade försökt ta mig igenom varje år från 1950 fram till idag. Ekström (2017) poängterar vikten av att använda många olika källor och perspektiv i arkivmaterial, för att skapa kontext och få en tydligare förståelse för det större sammanhanget. De enskilda källorna som utvinns ur arkivet måste ses som begränsade, då det handlar om material som är nogga utvalt och ihopplockat med ett visst syfte och i en specifik historisk situation (Ekström, 2017:23f). Bakom varje text finns en skribent med en egen åsikt, ett syfte eller budskap att förmedla. Av den anledningen kommer enskilt arkivmaterial aldrig på egen hand kunna representera hela bilden av hur det såg ut, utan ger enbart bitar av historien. Det krävs många bitar i form av olika källor och perspektiv, som sedan ska kunna pusslas ihop och sättas in i ett större sammanhang för att förstås och tolkas.

De tidningar och tidskrifter som återfinns i studien har på ett eller annat sätt påverkats av samhällets maktordning och normer och rådande diskurs. Etnologen Rebecka Lennartsson (2017) pekar på vikten av att lyfta upp arkivmaterialet och placera det i en situationell kontext för att kunna nå en större förståelse för dess relevans. Materialet har samlats in, valts och plockats ut ur en social arena med maktdimensioner och normer som påverkat dessa val (Lennartsson, 2017:50ff). Detta kräver att den nutida forskaren har en förståelse för hur dessa historiskt specifika maktdimensioner kan ha sett ut, för att sedan kunna tolka materialet. I utvecklingen av min förståelse för de maktdimensioner som omgett och omger stickningen och handarbete mer generellt under studiens tidsspann har de texter som redovisas under nästkommande kapitel, *Tidigare forskning*, varit till stor hjälp.

I det pussel som utgör denna undersökning motsvarar varje bit en artikel eller en text. Ekström (2017:36) menar att det är först när arkivarbetet är slut som forskaren kan nå en förståelse för den större bilden och se den kontext som materialet skapades i. Det är först då det går att dra slutsatser och sedan plocka isär bitarna igen för att finna ett "särskilt talande exempel" som kan representera det större sammanhanget. Denna metod ligger till grund för mitt val av citat som diskuteras i uppsatsens analytiska delar. Efter flertalet genomgångar och tematiska läsningar av mitt insamlade material, som totalt består av 155 texter och artiklar, har jag valt ut citat som jag anser tydligast exemplifierar de teman jag funnit som mest framträdande och återkommande i materialet. Av denna anledning är valet av citat inte helt fördelade mellan de olika källorna eller årtalen. Jag har försökt välja ut artiklar och citat från hela tidsspannet, men vissa årtal har fler exempel än andra. I mitt primära urval utgick jag

från de artiklar som förmedlar en social och kulturell aspekt av stickningen och som ger uttryck för vem som förväntas sticka.

3.2 Observation

Som avslutande del av uppsatsens analytiska kapitel har jag valt att inkludera en del av utställningen “Knitstart my heart”¹ på Kulturen i Lund. Inspirationen till detta tillägg kom från en deltagande observation jag utförde under samlingsarbetet. Under observationen följde jag med en lokal stickningsgrupp på ett besök på utställningen och fann där en aspekt av stickningen jag inte sett i arkivmaterialet. Det känns därför relevant att även lyfta in en del av utställningens porträttering av stickningen för att visa en mer nyanserad bild av stickningen som meningsskapande aktivitet. Utställningsmaterialet består av en informationstext som jag dokumenterade via fotografi vid ett andra besök på utställningen. Vid det senare besöket på utställningen antog jag rollen som sociologen Aksel Tjora (2012:40ff) beskriver som dold observatör. De övriga besökarna visste inte om att jag var där i rollen som forskare. Mitt beslut att utföra observationen uppstod genom så kallad “insidekunskap”, vilket innebär en viss förförståelse och kontextualisering av de situationer som studeras (Tjora, 2012:52ff). Min insidekunskap bestod av det arkivmaterial jag hunnit samla in vid tillfället för observationen, som fungerade kontrasterande mot den representation av stickningen som gavs på utställningen. Besöket gav mig därmed en påminnelse om vikten av att som forskare vara öppen för nya teman; ett material är alltid begränsat och kan aldrig lyfta upp alla perspektiv (Tjora, 2012:13ff).

3.3 Reflexivitet och etik

Rebecka Lennartsson (2017:53f) poängterar att forskare måste reflektera över sin egen blick. Blicken är avgörande för vilka detaljer som lyfts upp. Precis som det är viktigt att ställa sig kritisk till och reflektera över den ursprungliga insamlingen till arkivet är det mycket relevant för den nutida forskaren att vara reflexiv och resonera kring hur en själv påverkas av rådande normer i samhället. Normerna kan vara avgörande för vilka frågor som ställs till materialet och vilka problematiseringar som görs. Detta påpekar även etnologerna Charlotte Hagström och Carina Sjöholm (2017). De menar dels att all materialinsamling bör ses som “teoriimpregnerad” (Hagström och Sjöholm, 2017:139) och påverkad av forskarens förförståelse, men även att forskaren bör vara medveten om den tidliga aspekten. Genom att

---

¹Visas på Kulturen i Lund från 25 september 2021 till 28 augusti 2022
<https://www.kulturen.com/utställningar/knitstart-my-heart-anna-bauer/> (Hämtat 2021-12-03)

reflektera över de kontextuella skillnaderna mellan när materialet insamlades och när det blir läst kan en belysa de egna erfarenheterna som påverkar hur materialet tolkas (Hagström och Sjöholm, 2017:146ff).

Min förförståelse till undersökningen bestod dels av den händelse som presenteras i *Bakgrund*; att en stickande man framställs som ovanlig och avvikande. Jag har under hela insamlingsarbetet och undersökningen försökt vara medveten om hur denna förförståelse skulle kunna påverka mitt sökarbete. Jag har reflekterat över huruvida mina sökningar baseras på en föreställning om att stickning och handarbete betingas som något kvinnligt och huruvida det har påverkat vilka texter och artiklar jag har valt att undersöka närmare. Samtidigt har jag, som beskrivits ovan, haft fokus på just själva stickningen och handarbetet i mina sökningar och använt det som utgångspunkt, snarare än att använda mig av sökord som har en tydlig koppling till genus. På grund av min användning av intersektionalitet som teoretiskt redskap har jag också försökt vara extra uppmärksam på när uttryck för andra kategorier än genus benämns, såsom ålder, klass och etnicitet. Genom söktjänsten Svenska dagstidningar har jag också fått åtkomst till olika tidningar med varierande politisk ställning, vilket kan ge en mer nyanserad porträttering av stickning. Med hjälp av den kontext runt hemslöjdsrörelsen som ges i några av de artiklar som presenteras i *Tidigare forskning* har jag även fått ytterligare förståelse för hur artiklarna från tidskriften *Hemslöjden* kan vara påverkade av en traditionell syn på stickning och handarbete.

Den feministiska historikern Donna Haraway (1998:581f) diskuterar illusionen om objektivitet som ofta förekommer i vetenskapliga sammanhang och benämner detta som “the God trick”. Enligt detta perspektiv framställs den objektiva forskaren som någon som ser allt från ingenstans och producerar en vetenskaplig sanning utan någon som helst egen påverkan på resultatet. Detta är omöjligt att uppnå enligt Haraway, som istället förespråkar en *feministisk objektivitet* baserad på situerad kunskap. Genom att diskutera kontexten kring forskaren och på vilket sätt hen förkroppsligar seendet menar Haraway att det konstrueras en användbar objektivitet i kunskapsproduktionen. För att göra en sådan analys krävs det dock att forskaren lär sig om sin egen kroppslighet för att kunna positionera sig själv i kunskapen som baseras på det egna seendet och därmed ta ansvar för sina egna privilegierade praktiker (Haraway, 1998:587ff).

4. Tidigare forskning

Den litteratur som framkommit under mina sökningar har varit mycket inspirerande och har

bidragit till min förståelse för den kontext som omger stickning och handarbete. Samtlig litteratur argumenterar för relevansen av studier inom ämnet slöjd och stickning specifikt. Ett exempel på en sådan artikel är *Dwelling in Craft: Introduction: A Call for Studies about Craft* (2020) av etnologerna Viveka Torell och Anneli Palmsköld, som argumenterar för slöjden som humanistiskt forskningsområde. Torell och Palmsköld menar att slöjden kan studeras ur många olika aspekter då den fyller olika funktioner beroende på vem som utför den och hur. Det kan bli ett tillvägagångssätt för att uttrycka sig kreativt, ett sätt att hantera vardagens tankar och känslor, att lugna ner sig eller utmana, eller som ett terapeutiskt redskap (Torell och Palmsköld, 2020:131).

4.1 Hemslöjden och hantverkets historia i Sverige

Den tidigare forskning som beskrivs i detta avsnitt diskuterar svensk forskning som berör den historiska utvecklingen av handarbetet i Sverige under det senaste århundradet. Dessa är relevanta för den historiska aspekten av min egen undersökning och ger bakgrund till utvecklingen och förändringarna i attityderna runt stickning.

Etnologen Barbro Klein diskuterar hemslöjdsrörelsens utveckling i sin artikel *The Moral Content of Tradition: Homecraft, Ethnology, and Swedish Life in the Twentieth Century* (2000). Artikeln fokuserar på hemslöjdens kulturella, sociala och politiska aspekter i Sverige under 1900-talet, med startpunkt år 1899 när "Föreningen för svensk hemslöjd" grundades av Lilli Zickerman (Klein, 2000:173). Enligt Klein (2000:178) har den svenska hemslöjdsrörelsen dominerats av starka traditioner med mycket moral och hegemoni som dominerats av medel- och överklassen. Hemslöjdsrörelsens självbild som en slags måttstock för kvalitet, svenskhet och tradition gjorde den till ett föråldrat och irrelevant studieobjekt inom det etnologiska fältet i det attitydskifte som skedde under 1970-talet (Klein, 2000:171ff). Detta uteslöt inte bara nya studier om hemslöjden, utan resulterade även i att de tidigare etnologiska arbeten som gjorts om rörelsen lades i skymundan. Samtidigt pekar Klein (2000:189) på att de flesta forskare på ämnet handarbete och hemslöjd var och är kvinnliga. Att avfärda hemslöjdsforskningen innebar då också att förminska dessa kvinnliga forskares åstadkommanden. Även i artikeln *Den svenska hemslöjdsrörelsen och de främmande* (1999) reflekterar Klein över hemslöjdsrörelsen självsyn. Klein menar att hemslöjdsrörelsen redan från start har sett det som sin uppgift att värna om det nationella, *svenska* slöjdarvet (1999:177ff). Samtidigt som hemslöjdsrörelsen har utvecklats i symbios med internationella hantverkstraditioner och studier av andra traditioner än den svenska har varit mycket

uppskattade, har gränsen dragits vid att hålla de olika nationella traditionerna och metoderna separerade och “rena” (Klein, 1999:179). Med denna utgångspunkt har hemslöjdsrörelsen under 1900-talet verkat mycket exkluderande mot de varierande hantverkstraditionerna som även funnits inom Sverige, hos minoritetsgrupperna romer, judar och samer.

I *Hemslöjdens ekonomiska och sociala historia - ett eftersatt forskningsområde* (1999) redogör ekonomihistorikern Maths Isacson för utvecklingen inom den svenska hemslöjden under 1800- och 1900-talet med de ekonomiska och sociala aspekterna i fokus. Isacson (1999:33) diskuterar hur det ur ett historiskt perspektiv har varit den “manliga slöjden” (träslöjd, metallslöjd och smide) som haft högst ekonomiskt värde, medan textilslöjd har varit mindre lönsamt. Just stickningen är dock enligt Isacson en metod som varit ekonomiskt betydelsefull inom det textila hantverket.

I artikeln *Meningen med textilier eller hur textilen blev feminin* (2005) diskuterar etnologen Anneli Palmsköld hur synen på handarbete har förändrats från 1800-talet till 2000-talets början. Palmsköld (2005:770ff) beskriver hur könsbetingade normer befastes under 1800-talet genom framväxten av den borgerliga offentligheten, som skedde i samband med att industrialiseringen separerade arbetet från bostaden. Detta resulterade i en polarisering mellan det manliga och kvinnliga. De borgerliga männen tillskrevs den offentliga sfären medan kvinnornas plats blev det privata; män var professionella medan kvinnor sågs som amatörer. En handarbetande kvinna definierades som en korrekt kvinna, som under tystnad satt i det privata och fokuserade på broderiet i knäet. Palmsköld (2005:773) diskuterar sedan hur det textila görandet under 1900- och tidiga 2000-talet har utvecklats i samspel med den politiska feminismen. Under 1920-talet skedde stora förändringar i kvinnorörelsen i samband med att kvinnlig rösträtt infördes. Det stora kvinnoöverskottet efter första världskriget tvingade också många kvinnor att börja försörja sig själva. Samtidigt växte ett nytt intresse för textilt görande fram vilket bland annat manifesterades i att veckotidningar, såsom *Allers*, började publicera mönsterbilagor och liknande (Palmsköld, 2005:773). Slutligen menar Palmsköld (2005:774) att hantverket under det tidiga 2000-talet lyfts upp som ett kreativt och frigörande konstnärligt uttryck. Dess politiska funktion har nu riktats mot den tidliga aspekten - att ta sig tid till det textila görandet blir en motsättning mot samtidens stress och tidskompression.

Jag har i mina sökningar efter svensk etnologisk forskning haft problem med att hitta undersökningar som specifikt riktar sig mot stickning. Därmed hoppas jag att min egna undersökning kan bidra till en fördjupad förståelse för handarbetets sociala och kulturella betydelse.

4.2 Internationella organisationer och rörelser runt stickning

Det har varit lättare att finna undersökningar om stickningen som meningsskapande aktivitet i internationell forskning. Följande artiklar har ett mer samtida perspektiv på stickningen och visar på handarbetets varierande funktioner i samhället. Den engelska sociologen Katherina Robinson undersöker stickning som grund för multikulturella insatser i artikeln *Everyday Multiculturalism in the Public Library: Taking Knitting Together Seriously* (2020). I undersökningen studeras en stickningsgrupp på ett stadsbibliotek i London, som också fungerar som en mötesplats för en grupp kvinnor med diversifierad kulturell bakgrund.

I artikeln *Crafting the collective sense: A descriptive case study on recreational textile craft-making in Finnish adult education* (2015) av Anna Kouhia, forskare i pedagogik och hantverk, undersöks hur en kurs i hantverk kan skapa kollektivitet bland deltagarna. Kouhia diskuterar hur stickningen blivit ett sätt för människor att delta i socialt engagemang och vilka anledningar som kan finnas till att hantverk har ökat i popularitet de senaste decennierna.

De italienska sociologerna Manuela Farinosi och Leopoldina Fortunatis artikel *Knitting Feminist Politics: Exploring a Yarn-Bombing Performance in a Postdisaster City* (2018) undersöker hur fenomenet *urban knitting*, stickningsgraffiti, används för att uppmärksamma sociala och politiska problem i en italiensk stad som drabbats av en jordbävning.

Kulturvetaren Anna Rauhala diskuterar stickning i förhållande till rumslighet, tradition och sociala aspekter i Finland i artikeln *Collaborative Knitting. Experiencing Tradition and Space* (2016). I artikeln lyfts även stickningens samhälleliga utveckling och huruvida det finns en skillnad mellan äldre och yngre generationer i förhållandet till hantverkstraditioner.

5. Teoretiskt perspektiv

5.1 Intersektionalitet

Begreppet *intersektionalitet* förekom för första gången år 1989 i en artikel av Kimberle Crenshaw, amerikansk jurist och Black feminism-aktivist (Nilsson, 2017:195f). Syftet med begreppet var att synliggöra de variationer som förekommer i kvinnors erfarenheter och utmana den ensidiga förståelsen av femininitet och kvinnliga erfarenheter. Den intersektionella teorin handlar om att belysa hur olika *kategorier* (som genus, ålder, klass, etnicitet med flera) och *maktordningar* samspelar med varandra och därmed skapar kontextspecifika betydelser för individens subjektpositioner (Nilsson, 2017:196).

Crenshaw vidareutvecklar begreppet i artikeln *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color* (1991) genom att belysa hur kvinnors erfarenheter av manligt våld varierar och ser olika ut beroende på övriga aspekter av kvinnans identitet (såsom klass eller etnicitet). I artikeln kritiserar Crenshaw identitetspolitiken och menar att det finns en bristande förmåga att se intergrupperade skillnader som förekommer i korsningar mellan kategorierna. Som exempel på detta diskuterar Crenshaw feminism och rasism och hur teoretiseringen kring dessa rörelser har utvecklats och verkat inom separata områden, som om de vore fristående och oberoende av varandra utan några som helst beröringspunkter (Crenshaw, 1991:1242ff). Istället menar Crenshaw att de kategorier som feminism och antirasism grundar sig på (genus respektive "ras"²) alltid kan sammankopplas på individnivå. Crenshaw exemplifierar hur en sådan sammankoppling sker hos svarta kvinnor, som drabbas av både sexistiska och rasistiska strukturer. Den separerande retoriken inom feminismen och antirasismen resulterar i att svarta kvinnor blir marginaliserade inom båda jämlikhetsrörelserna, eftersom diskursen domineras av normen; inom antirasismen lyfts det manliga rasifierade perspektivet och inom feminismen är det den vita kvinnan som får ta plats och leda diskussionen (Crenshaw, 1991:1252). Att två diskurser (som båda strävar efter att motverka ojämlikhet och förtryck) inte tar varandra i beaktning menar Crenshaw är mycket kontraproduktivt, då det kan försvaga respektive rörelse och istället stärka den maktordning som skulle motarbetas (Crenshaw, 1991:1282f). Våld mot kvinnor, en fråga som berörs starkt av feminismen, kommer inte lösas om våld mot icke-vita kvinnor ignoreras. I det antirasistiska arbetet kan inte heller våldet mot svarta kvinnor ignoreras, eftersom det mycket ofta uppstår genom rasism. Med hjälp av intersektionalitet, som lämnar utrymme åt möten mellan flera identitetskategorier, kan olika perspektiv, upplevelser och erfarenheter belysas utan att utesluta varandra. Crenshaw (1991:1282f) diskuterar även hur representation i kulturell media spelar stor roll i hur ras- och genushierarkier reproduceras och lyfter särskilt upp hur svarta kvinnor porträtteras på ett onyanserat sätt som ignorerar gruppens intersektionella position. Genom begreppet "representational intersectionality" menar Crenshaw (1991:1283) att det går att analysera och lyfta fram problemen i hur svarta kvinnor representeras i kulturella medier.

---

² de los Reyes och Mulinari (2005:7, fotnot 1) diskuterar användandet av begreppet "ras" och hur dess användning inom akademien är mycket omdiskuterat. Många forskare föredrar att använda begreppet "eticitet" då det har färre bibetydelser, medan andra forskare menar att användandet av "eticitet" osynliggör rasismen som ett strukturellt och institutionaliserat vardagsfenomen. Begreppet "ras" kan också ses som grundläggande för att förstå rasifierade processer.

I Sverige var kulturgeografen Paulina de los Reyes och sociologen Diana Mulinari bland de första att introducera intersektionalitetsbegreppet under det tidiga 2000-talet (Nilsson, 2017:195). I boken *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över o(jäm)likhetens landskap* (2005) beskriver de los Reyes och Mulinari (i likhet med Crenshaw, 1991) intersektionalitet som ett analytiskt redskap för att studera hur samhällets olika maktstrukturer samspelar och påverkar individens möjlighet att ta sig fram som subjekt. I användandet av den intersektionella teorin menar de los Reyes och Mulinari (2005:23f) att kategorier och maktstrukturer måste studeras som historiskt och situationellt kontextberoende, eftersom de skapas och görs i mellanmänniska, sociala interaktioner. För att få full förståelse för dessa sociala interaktioner krävs därmed också en större förståelse för faktorer som påverkar dessa, såsom samhällets organisering eller de ideologier som dominerar.

Den kontext som de los Reyes och Mulinari (2005) främst använder för att diskutera det intersektionella perspektivets relevans är det svenska samhället under det tidiga 2000-talet. De los Reyes och Mulinari (2005:78f) beskriver den svenska feminismens påverkan av en hegemoni styrd av den vita, välutbildade och heterosexuella kvinnan. Denna hegemoni skapas i samspelet mellan flera olika fält (vetenskap, populärkultur och organisationer som till exempel kvinnojourer) och resulterar sedan i att frågor om feminismens definition, vilka problem som är relevanta och vem som ens får kalla sig feminist blir endimensionella utifrån den hegemoniella normen (de los Reyes & Mulinari, 2005:82ff). I takt med att feminismen institutionaliseras verkställs också hegemonin som maktutövning, eftersom institutionaliseringen innebär en kontroll av resurser.

Hegemonin inom maktrelationer innebär att normen alltid förutsätts, om inte en marginaliserad grupp specifikt lyfts upp (de los Reyes och Mulinari, 2005:99). Att enbart diskutera genuskategorin eller kön leder därmed ofta till att det blir förutsättningarna hos den vita, heterosexuella medelklassens som belyses om inte klass, sexualitet eller etnicitet också explicit inkluderas i diskussionen. Att bara diskutera och analysera maktrelationer hos en kategori av ojämlikhet utan ett intersektionellt perspektiv resulterar i att de samverkande maktrelationerna upprätthålls.

Ytterligare en person som var tidig med det intersektionella perspektivet i det nordiska sammanhanget är den danska genusvetaren Nina Lykke. I artikeln *Intersektionalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen* (2003) diskuterar hon hur den akademiska användningen av intersektionalitetsbegreppet har mottagit viss kritik. Kritiken har handlat om huruvida begreppet blir ett sätt att ta sig an en version av det fenomen som Donna Haraway kallar "the god-trick", som ursprungligen handlar om föreställningen av forskare som

värdeneutrala, objektiva och allvetande (Lykke, 2003:53). För den intersektionella forskaren uppstår föreställningen om “the god-trick” i idén och ambitionen av att kunna överskåda, ta hänsyn till och analysera samtliga samverkande maktstrukturer som finns och därmed måla upp en orealistisk bild av inkluderande forskning. För att motverka detta menar Lykke att varje intersektionell analys måste baseras på val av *vissa, specifika* kategorier som ska tas med, baserat på kontexten runt den situation eller det fenomen som ska analyseras. Detta innebär till exempel att genusforskare måste inkludera fler kategorier än enbart genus samt att varje forskare måste reflektera över det val av kategorier som görs. Lykke (2003:53) anser dock att det ändå är mycket viktigt för genusforskare att hålla fast vid genuskategorin, på grund av dess politiska och analytiska relevans i det könsmaktsbaserade samhälle som råder. I användandet av den intersektionella teorin menar även Lykke (2003:52) att det finns en politisk vision: att ersätta sociokulturell marginalisering med ett samhälle som lämnar utrymme för kulturell komplexitet, där inkludering sker på ett demokratiskt produktivt och berikande sätt.

I min analys av tryckt mediematerial rörande stickning använder jag mig av det intersektionella begreppet på två sätt. Det har dels fungerat som ett analytiskt verktyg i närläsningen av materialet. Intersektionaliteten har då hjälpt mig till en reflektion över vilka kategorier som berörs och hur de samspelar för att skapa olika förutsättningar för de individer som representeras i de olika artiklarna. På detta sätt har det intersektionella perspektivet bidragit till min förståelse för hur stickning som aktivitet kan få en differentierad betydelse beroende på hur olika kategorier samspelar hos stickaren som individ. Det har också hjälpt mig belysa eventuella mönster och normer i vilka individer och grupper som förväntas sticka. Ytterligare har det intersektionella perspektivet bidragit till att nyansera det andra teoretiska perspektiv jag använder mig av i min analys; idén om den *föreställda gemenskapen*, som först introducerades av statsvetaren Benedict Anderson och som får en vidare presentation nedan.

5.2 “Imagined communities” - en föreställd gemenskap

Den irländsk-amerikanska statsvetaren Benedict Anderson gav år 1983 ut den första utgåvan av boken *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Palmenfelt, 2017:224; Özkirimli, 2017:114). Den initiala inspirationen till att skriva boken har Anderson angett som den krigsföring som rådde mellan de “självutnämnt” revolutionära staterna Kambodja, Kina och Vietnam under 1970-talets slut (Özkirimli, 2017:114).

Anderson såg detta krig som ett tecken på att nationalismen hade växt sig så stark att dess kraft översteg den transnationella socialismen - en ideologi som samtliga tre stater delade. I förordet till den reviderade upplagan av *Imagined Communities* reflekterar Anderson (2016:xiii) över att boken ursprungligen skrevs som respons på den eurocentrism som rådde i studier av nationalism. Detta ville Anderson förändra genom att även lyfta upp historiska exempel från bland annat Nord- och Sydamerika.

Anderson (2016:3f) menar att nationalitet och nationen är det universellt mest legitima värdet inom vår tids politiska samhälle. Utgångspunkten i boken är att dessa "värden", tillsammans med nationalism, definieras som specifika kulturella artefakter liknande religion eller släktskap (Andersson, 2016:5). Anderson redogör också för olika paradoxer som förekommer i teorier om nationalism, bland annat hur det finns en objektiv modernitet hos nationer som uttrycks av historiker, samtidigt som nationalisterna ofta ger uttryck för en subjektiv uråldrighet och att nationen har varit, är och kommer vara evig. Ytterligare en paradox som Anderson ger exempel på är den formella universaliteten av konceptet nationalitet (alla människor i världen kan tillskrivas en nationalitet), mot nationalismens specifika uttryck och manifestationer av att den egna nationen är enastående och unik. Lösningen på dessa paradoxer är att nationen bör definieras som en föreställd, politisk gemenskap (Anderson, 2016:6). Anledningen till att gemenskapen bör ses som föreställd är att medlemmarna i en nation aldrig kommer möta majoriteten av de andra medlemmarna. Trots det har de en inneboende föreställning om en slags nationell samhörighet. Anderson (2016:6) refererar till filosofen och socialantropologen Ernest Gellners resonemang om att nationalism inte handlar om en nations nyväckta självmedvetenhet, utan snarare om att uppfinna nationer där de inte finns. Bara för att gemenskapen är föreställd menar dock Anderson att den inte ska betraktas eller tolkas som falsk. Istället menar Anderson att alla gemenskaper bör ses som föreställda och att intresset borde ligga i att studera på vilket sätt de föreställs. Det faktum att nationen är begränsad, bland annat genom de fysiska gränserna, resulterar också i att andra nationer och människor hamnar utanför gemenskapen (Anderson, 2016:7). Därmed får den nationella gemenskapen något att förhålla sig till; det skapas ett "vi" och ett "dem".

Anderson menar att boktryckarkonsten och tryckkapitalismen har spelat stor roll i skapandet av nationen och den föreställda gemenskapen. Vid den tidpunkt då analfabetismen hade minskat och allt fler människor kunde ta del av samma historier definieras romanen och dagstidningen som den tekniska basen för utvecklingen av den föreställda gemenskapen (Anderson, 2016:25f). Den värld som målas upp i en roman är mycket lik det samhälle som

den föreställda nationen tar plats i. Precis som nationens medlemmar delar en “gemenskap” genom att existera samtidigt i samma nation, lever romanens karaktärer samtidigt i samma historia utan att nödvändigtvis känna till varandra. Romanen blev även ett sätt för läsarna att ta del av historier från den egna nationen, där de egna livsförhållandena kunde kännas igen och definieras som det gemensamma livet inom nationen.

Dagstidningens roll i skapandet av den föreställda gemenskapen berodde på dess ritualliknande konsumtion som delas av samtliga läsare (Anderson, 2016:33ff). Den ritualiserande aspekten uppstår i att läsaren är medveten om att tusentals eller miljontals andra läser samma tidning under samma dygn, eftersom en ny tidning kommer ut varje dag och då fungerar som en slags “one-day best-seller” (Anderson, 2016:35). Detta resulterar i ett tidningsläsande som sker ungefär samtidigt runt om i nationen och därmed blir som en gemensam ritual, trots att det faktiska läsandet tar plats i det privata och i ensamhet. Tidningsläsandet grundar sig i det vardagliga och det är just denna vardagliga aspekt (och känslan av att leva liknande liv) som ligger till grund för den föreställda gemenskapen, menar Anderson (2016:36). Mitt material utgörs av tryckt media, bland annat i form av dagstidningar. Här bidrar därför Andersons (2016) resonemang inte bara till en förståelse för innehållet i mitt material – hur uttrycket för stickning kan bidra till skapandet av en nationell identitet – utan även för hur tryckt media som format fyller en funktion i nationsskapandet.

Även Palmenfelt (2017:224) diskuterar Andersons idéer om föreställda gemenskaper som konstruerade genom gemensamma tankefigurer hos en grupp. Dessa gemensamma idéer skapar därigenom föreställningen av nationen, nationaliteten och nationalismen. Palmenfelt menar dock att Anderson överser den folkloristiska aspekten av detta nationsskapande som finns i berättelser om dessa föreställda gemenskaper och hur människor sedan positionerar sig mot gemenskapen i förhållande till dessa berättelser. Etnologen Maria Bäckman ger ett exempel på hur den föreställda gemenskapen i Sverige och tanken om “svenskhet” relativiseras och får olika betydelse för olika grupper och individer beroende på kontext i sin artikel *Svenskhet i marginalen – om en föreställd gemenskap* (2010).

Studien tar plats på en gymnasieskola i en förort till Stockholm som beskrivs som “invandrartät” (Bäckman, 2010:313). Där undersöker Bäckman (2010:311), med hjälp av tre kvinnliga studenter som definieras som “svenska”, hur “den svenska sexualiteten” uppfattas och påverkar hur ungdomarna förhåller sig till grupperingar inom den föreställda gemenskapen i Sverige. Med hjälp av detta vill Bäckman (2010:314) komma fram till vilken eller vilka nationella identiteter som skapas och kommuniceras på lokal nivå. “Den svenska sexualiteten” föreställs inom Sverige som tolererande, öppen och jämställd (Bäckman,

2010:311f). Genom detta blir det en del av de svenska värderingar som anses föredömliga och en nödvändig del av integrationen för nyanlända. Men denna syn på öppen sexualitet är historiskt och situationellt kontextbunden och inte alltid omgärdad av positiva associationer. Bäckman ger exempel på hur denna sexualitet för 50 år sedan uppmärksammades runt om i världen som “den svenska synden”, genom att den svenska kvinnan porträtteras som sexuellt villig och försigkommen genom filmer som *Jag är nyfiken - gul* från 1967. Att kvinnan på detta sätt blir en symbol för nationen är enligt Bäckman mycket vanligt. Den symboliska kvinnligheten fylls med olika betydelser som kommunicerar den föreställda gemenskapen och dess karaktär.

I likhet med Anderson (2016) beskriver Bäckman den föreställda gemenskapen, som ligger till grund för vad som definieras som ‘svenskhets’, som ett socialt konstruerat fenomen (2010:324). Den uppstår genom det svenska majoritetssamhällets självförståelse, som blivit så normaliserad att den ofta tas för givet, blir självklar och osynlig (Bäckman, 2010:312). Eftersom det är just en social konstruktion, är svenskhets som kategori inte något statistiskt - det är rörligt och föränderligt och beror på historisk och situationell kontext (Bäckman, 2010:314). I allmänhetens uppfattning menar dock Bäckman att den framställs som fast, då den knyts samman till den normativa kulturen, majoritetsspråket och ett specifikt normativt utseende. Genom detta skapas också en “annorlunda Andra”; ett utanförskap för de som inte passar in i denna svenskhets (Bäckman, 2010:321). Det skapar också en maktordning mellan de svenska och de Andra, där det svenska hamnar i en överordnad position. Men eftersom den föreställda gemenskapen är just kontextbunden och rörlig är det inte alltid svenskhets som är det normativa och föredömliga. I sin studie på gymnasieskolan i Stockholmsförorten upptäckte Bäckman (2010:314) att eleverna skapade motstånd till bilden av det svenska och den svenska sexualiteten, där det svenska därmed blev det annorlunda Andra. På detta sätt kan den föreställda gemenskapen bli flersidig; den kan fungera både som en exkluderande, normaliserande samhörighet samtidigt som det blir en stereotyp med negativa associationer, som den som befinner sig utanför absolut inte vill ta del av (Bäckman, 2010:324).

Denna relativiserande aspekt av den föreställda gemenskapen kan så ses som ett tecken på dess egenskap som social konstruktion. Beroende på historisk och situationell kontext får gemenskapen olika betydelser. Bäckman poängterar också vikten av att studera nationsskapande och social samexistens mellan olika grupper och olika värderingar på lokal nivå och med ett vardagligt perspektiv. Det är där integrationen sker och eventuella konflikter förekommer, och vardagligheten kan i sig också hjälpa till med att relativisera den

akademiska diskursen kring tillhörighet, där Bäckman (2010:324f) menar att samhället och svenskhet ofta tas för givet.

5.3 Socialkonstruktionism

Den kanadensiske filosofen Ian Hacking diskuterar i boken *Social konstruktion av vad?* (2000) hur användandet av definitionen *social konstruktion* kan ha varierande syften. I grunden handlar det om ett förhållningssätt till omvärlden; att konstatera att ett fenomen inte är något naturligt eller beständigt utan snarare resultatet av en samverkan mellan ideologier, sociala krafter och historiska händelser (Hacking, 2000:14f). Appliceringen av idén om den sociala konstruktionen kan ske i varierande utsträckning. Att benämna det som en *övergripande* social konstruktion syftar till att definiera hela eller en stor del av världen och våra upplevelser av den som socialt konstruerade (Hacking, 2000:19). Att istället benämna det som en *lokaliserad* social konstruktion handlar om att rikta uppmärksamheten till ett specifikt fenomen och definiera just detta som något som är socialt konstruerat. För de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för denna uppsats kan det sägas handla om definitionen lokaliserad social konstruktion; intersektionaliteten definierar identitetskategorier som socialt konstruerade, medan den föreställda gemenskapen definierar nationalismen och den nationella identiteten som en social konstruktion. Oavsett om den sociala konstruktionen definieras som övergripande eller lokaliserad menar dock Hacking (2000:19f) att det handlar om att ställa sig kritisk till och ifrågasätta rådande förhållanden. Det handlar om att konstatera att det inte behöver vara som det är just nu och att det skulle kunna se ut på ett annat sätt. På detta sätt menar Hacking (2000:26f) att det endast blir relevant att definiera ett fenomen eller företeelse som en social konstruktion om en uppfattar att omvärlden har börjat se detta som något naturligt eller självklart.

5.4 Kombination och tillämpning

I min egna kulturhistoriska undersökning om attityder runt stickning som socialt meningsskapande aktivitet, med frågeställningar om på vilket sätt stickning framställs och vem eller vilka grupper som blir representerade, avser jag ta tillvara på den socialkonstruktionistiska aspekten som återfinns inom både intersektionaliteten och den föreställda gemenskapen. Den historiska utveckling som tar plats inom det tidsspann min studie berör (1950-2020) gör det relevant att se stickningen och stickandet som en aktivitet med föränderliga värden och innebörder, beroende på de olika historiska och sociala

kontexter som ges uttryck för i materialet. Jag vill med hjälp av idén om den föreställda gemenskapen undersöka och analysera huruvida stickningen som aktivitet blir en del av den vardaglighet som skapar den svenska nationella identiteten. Inom denna föreställda gemenskap finns normer och ideal, där intersektionaliteten fungerar som en sätt att nyansera bilden av, och addera en kulturell komplexitet till, hur den svenska identiteten ges uttryck för och vilka grupper som inkluderas och exkluderas. Precis som Lykke (2003) uttrycker är det viktigt att definiera vilka kategorier som får ta plats i den intersektionella analysen för att inte påvisa en slags total inkludering. Genus är en den kategori som jag främst kommer använda i min analys, då jag funnit den ständigt närvarande i materialet när det ges uttryck för vem som förväntas sticka eller inte. I övrigt kommer användandet av ytterligare kategorier att variera efter varje exempel, just eftersom materialet sträcker sig över 70 år och stickningens betydelse och de individer som representeras i stickingssammanhang har förändrats. Jag vill dock understryka att variationen i användandet av kategorier inte innebär att samtliga kategorier, i oändligt antal, finns representerade i materialet. De kategorier som främst berörs är genus, ålder, regionalitet och etnicitet.

6. Analys

I det analytiska avsnittet har jag valt att dela in presentationen av materialet och de teoretiska diskussionerna i tre kapitel. I det första kapitlet diskuteras främst vilka grupper som presenteras i samband med stickningen och hur normer och ideal uppstår och reproduceras genom detta. I det andra avsnittet diskuteras hur dessa normer och ideal återfinns i representationen av stickning som en meningsskapande aktivitet och hur detta blir en del i framställningen av en svensk föreställd gemenskap. I det tredje och avslutande kapitlet diskuteras hur stickningens sociala och kulturella innebörd är föränderlig och kontextberoende.

6.1 Den kvinnliga stickningen

Genus

I november 1950 publicerades artikeln "Louise - vår nya drottning, barnens och de sjukas vän" i Hudiksvallstidningen. Artikeln beskriver hur den nytillträdde drottningen Louise på olika sätt arbetar för att uppfylla förväntningarna på rollen som del av kungafamiljen. Det beskrivs hur hon arbetat som sjuksköterska under första världskriget, hur hon ofta besöker barnsjukhus och hur hon börjat engagera sig i sin make Gustav VI Adolfs favoritintresse

arkeologi. Vid underrubriken “Duktig husmor” berörs även hur stickning utgör en del av drottningens fritid:

Själv är drottning Louise emellertid inget dåligt föredöme för svensk husmoder. Sitt svenska hem – som efter uppväxtårens många resor är hennes första i egentlig mening – har hon alltid vid sidan av de officiella plikterna vårdat med stor omsorg och omtanke. Även hennes hobbies är husmoderliga, stickning varje ledig småstund... (Hudiksvallstidningen, 1950:8)

Att sticka “varje ledig småstund” blir alltså ett sätt för drottningen att ge uttryck för sin husmoderlighet. Det blir också ett sätt att vara “duktig” och föredömlig för andra husmödrar. Detta exempel stämmer väl överens med den roll som Palmsköld (2005) beskriver att handarbetet hade för kvinnor – som ett tecken på en korrekt kvinna. Detta återkommer bland annat i artikeln “En kulla och 17 gentlemän i rullande nomadsamhälle” som publicerades i Sölvesborgstidningen i januari 1960. Artikeln beskriver livet i ett arbetslag som reser runt i Sverige och lägger kablar. Med i laget finns Mimmi, som enda kvinna. Hon är anställd som “kocka” och arbetar med att laga mat åt de resterande medlemmarna i arbetslaget:

Men en lång arbetsdag och mycket att göra har hon. Redan klockan halv fem måste hon upp och sätta fyr i vedspisen [...] När hon sen framåt sjutiden på kvällen är färdig för dagen tar hon liksom sina bofasta medsystrar fram sin stickning - men bara en liten stund - den som skall orka jobba en så lång dag och samtidigt visa upp ett glatt ansikte måste lägga sig tidigt. (Sölvesborgstidningen, 1960:9)

I båda ovanstående citat framställs stickningen som en fritidssyssla som kvinnorna förväntas utföra så fort de får tid över. Dessa artiklar publicerades både tidigt i undersökningens tidsspann, men liknande inslag återfinns även i de senare årtalen. Allers har under hela tidsspannet publicerat mönsterbilagor på olika sorters handarbeten; ofta stickning. År 1990 publicerades bland annat inslaget “Sköna modetröjor med mönster!” med underrubriken “Folklore till hela familjen”. De mönster som presenteras till detta består av en dam- en herr- och en barnmodell och på samma sida finns ett foto som porträtterar vad som ser ut som en kärnfamilj bestående av mamma, pappa och barn. Som inledning till mönstrena presenteras en text:

Till modebilden just nu hör mönster av alla de slag, strukturer, håll, flätor, bårder och folkloristiska mönster. Alla bör finna något som passar och inspirerar till att ta fram stickorna. Kanske hinner du överraska barnet eller mannen med en ny tröja till sportlovet... (Allers, 1990:41)

Trots att läsaren enbart benämns som “du” och det inte ges explicit uttryck för att det förväntas vara en kvinna, förutsätter representationen av kärnfamiljen att det ändå är en kvinna som förväntas utföra stickningen. Genom att presentera herr- och barnmönstret tillsammans med uppmaningen att läsaren, “du”, ska överraska sin man eller sitt barn förutsätts det att de själva inte kommer sticka sin egen tröja – det är kvinnans uppgift och

tillskrivna sysselsättning. Det blir också ett sätt för kvinnan att förse sin familj med varma kläder till sportlovet.

Dessa ovanstående artiklar exemplifierar Palmskölds (2005) redogörelse för hur handarbetet genuskodades. De presenterar också en liknande förväntning på kvinnor oavsett klass; Mimmi (Sölvesborgstidningen, 1960:9) är en arbetarkvinna som jobbar 14 timmar om dagen och drottning Louise (Hudiksvallstidningen, 1950:8) befinner sig på den aristokratiska toppen. Båda sätts ändå inför samma förväntning och ideal; att leva som den föredömliga husmodern som lägger varje ledig stund på att sticka. Även i Allers (1990:41) förvandlas stickningen till något som kan liknas med husmoderlighet; ett sätt för kvinnan att förse sin familj med varma kläder. Den husmoderliga aspekten kan liknas med Palmskölds (2005:770ff) redogörelse för hur det borgerliga idealet på hur en kvinna ska bete sig blev fokus inom handarbetet. Det stämmer även överens med de los Reyes och Mulinari (2005:78ff) diskussioner om hur normer uppstår och reproduceras efter hegemonin som utgår från den vita, heterosexuella medelklassen. I reproduktionen av normerna kan även själva tidningsformatet lyftas upp, då de los Reyes och Mulinari menar att olika fält, såsom vetenskapen, populärkulturen och organisationer samspelar i skapandet och reproduktionen av dessa normer och ideal. Även Crenshaw (1991:1282f) diskuterar den representationella aspekten av hur normer och stereotyper reproduceras och lyfter exempel på hur porträtteringar i media påverkar normer.

Den generella representationen i det material som diskuterats hittills är alltså relativt ensidig; stickningen är en kvinnlig aktivitet, som erbjuder en moralisk aspekt av att visa den stickande kvinnan som duktig och föredömlig då stickningen utförs för att förse sin familj med kläder. Det intersektionella perspektivet kan användas för att synliggöra de variationer som förekommer i kvinnors erfarenheter och utmana den ensidiga förståelsen av femininitet (Nilsson, 2017:195f). Intersektionalitetens *kategorier* (som genus, ålder, klass etnicitet med flera) och *maktordningar* samspelar med varandra och skapar kontextspecifika betydelser för individens subjekspositioner (Nilsson 2017:196). När stickningen målas upp som en manifestation för kvinnlighet och som ett sätt för kvinnor att visa sig duktiga och föredömliga borde också variationer inom stickningen kunna bli ett sätt att visa upp att kvinnliga erfarenheter och nyansera förståelsen för vad det innebär att vara kvinna.

Normen som presenteras är att kvinnor som stickar är duktiga, och placerar den stickande kvinnan i en heteronormativ kärnfamilj där stickningen blir ett sätt att ta hand om sin familj. Stickningen målas alltså upp som del av den hegemoniska normen och idealet (de los Reyes och Mulinari, 2005:99). Crenshaw (1991:1252) diskuterar hur sådant normativt resonemang

resulterar i en marginalisering av de som faller utanför normen. Detta syns bland annat i de representationer av när det är män som presenteras som stickare. Till skillnad från de fall där stickande kvinnor sätts in i en heteronormativ norm presenteras de stickande männen ofta i samband med resonemang om homosexualitet. I mars 1951 publiceras en insändare i Svenska Dagbladet, vars huvudfokus och främsta kritik riktas mot hur nöjena som erbjuds i städerna gör att människor flyttar från landsbygden. Textförfattaren kritiserar också det höga tempot i samhället och svårigheten i att koppla av:

På många områden har man en känsla av att människorna tagit steget fullt ut och blivit motorer. De lägger in högsta växel och jagar fram som om hela livet vore ett enda stort Monte Carlo-rally, men det är inte långt ifrån. Lyckligast är de som kan sitta ned ett tag och ta igen sig då och då, och särskilt förståndiga är kvinnorna, som, enligt ett citat i Idun, "har ett sätt att slå sig ner med bekymmer som stickning". För oss karlar blir det väl ingen annan råd än att vi tar med oss en stickning och kilar iväg till kvällsmötena i Homofilernas Riksförbund, där det går galant med stickningen. Där finns inga räta, bara aviga. (Svenska Dagbladet, 1951:8)

Stickningen presenteras alltså först som en avslappnande aktivitet som kvinnor sysslar med. När det blir fråga om att även män ska sticka formuleras det som om det vore ett tvång, som också skulle innebära att ansluta sig till "Homofilernas Riksförbund". En stickande man antas alltså vara en homosexuell man. Att stickande män diskuteras i samband med sexualitet återkommer i Hudiksvallstidningen i mars 1960. På en sida fylld med skämt och gåtor publiceras där skämtet "Aviga och räta":

I Helmstedt i Västtyskland finns en sammanslutning av män, som ägnar sig åt stickning (inte smitning). Föreningen har 20 medlemmar och heter "Maskan". Tydligen har arbetet haft vissa besvärligheter ty föreningen har inbjudit sina stickande fruar till en afton varunder gemensamma intressen skall diskuteras. (Hudiksvallstidningen, 1960:8)

Enbart det faktum att en grupp män har bildat en förening för stickning blir utgångspunkten för ett skämt. Bara tanken på en stickande man presenteras som något så absurt att det hamnar i form av ett skämt.

Både dessa ovanstående texter publicerades i den tidiga delen av undersökningens tidsspann. Men att en man som stickar sätts i samband med homosexualitet återkommer även in i 2000-talet. Då presenteras det istället som en förtryckande norm som borde ifrågasättas. I Expressen publiceras i december 2010 en intervju med dansaren Tony Irving, som berättar om sitt livslånga intresse för stickning och hur han genom sitt inslag om stickning i tv-programmet "Förkväll" vill uppmuntra fler människor till att sticka:

När känslorna svallar över tar Tony Irving till stickorna. Så har det varit ända sedan han var en ung tonåring, då Tonys mormor lärde honom hur man förvandlade garn till strumpor och tröjor. [...] När det kom ut att jag stickade tyckte många att det var typiskt fjolligt, men vad har min läggning med

stickning att göra? Varför är stickning en kvinnosak? Jag vill att fler män ska sticka. (Expressen, 2010:56ff)

Representationen av stickande män som beskrivits ovan är mycket vanligt förekommande i det material jag läst; det presenteras som en avvikelse, ett skämt eller något som kopplas samman med homosexualitet. Under särskilt ett årtal fann jag dock många artiklar om en stickkonstnär som lyfts upp utan sådana associationer. År 1990 förekom många artiklar och reportage om specifikt en man: den engelska stickkonstnären Kaffe Fassett, som under våren har en utställning på Nordiska museet där hans konst visas, tillsammans med stickkonstnärer från Sverige. Hans stil utmärker sig genom att han tar stark inspiration av sin omgivning och bland annat skapar färgstarka mönster av naturen. I februari 1990 publicerade tidningen I Dag ett reportage om Fassett och hans utställning:

Kaffe Fassett är som sina stickningar och broderier, så annorlunda och så originell, nästan lite mystisk. Lång, mörk och snygg. Det sägs att alla kvinnor blir förälskade i honom. Och faktum är att det är svårt att motstå en så manlig man som med sina händer skapar de mest fantastiska stickningar och broderier. [...] På sätt och vis har Kaffe revolutionerat stick- och broderikonsten. När han började fanns det ingen som stickade i någonting annat än marinblått och beige. (I Dag, 1990:21)

Till skillnad från de tidigare artiklarna som lyft upp manlig stickning som något som sätts i samband med homosexualitet presenteras i ovanstående artikel stickningen som något som gör Fassett åtråvärd för "alla kvinnor". Det presenteras dock även här som en avvikelse och något ovanligt att en så "manlig man" ändå kan utföra stickning och brodering. Han presenteras även som en revolutionär. Det faktum att Fassett som man presenteras som en revolutionär i den annars kvinnodominerade stickningen ifrågasätts och kritiseras, bland annat i artikeln "Kaffe Fasset på segertåg"³ av Lena Nessle, som publicerades i Hemslöjden:

När jag först fick höra talas om Kaffe Fasset var jag mycket skeptisk. Kvinnor har stickat i hundratals år, miljoner kvinnor har producerat kläder, utvecklat sticktekniken, skapat mönster och så kan en enda karl få en sådan enorm uppmärksamhet och uppskattning som han. Jag ville inte tro på hans betydelse eller begåvning, då. Men nu har jag kapitulerat, Kaffe Fasset har en alldeles egen förmåga att få garnet att leva och lysa och få människor att se skönheten i sin egen verklighet. Med mycket enkla modeller, endast vanlig slätstickning och garner av alla kvaliteter, skapar Kaffe Fasset fascinerande plagg. Receptet har genom hans 20 stickår egentligen hela tiden varit detsamma; se er omkring, plocka upp färger, stämningar och rytmer ur verkligheten. Mönstren är inget annat än ett sätt att organisera färg, ge färgen en rytm. (Hemslöjden, 1990a:31)

Nessle uttrycker ursprungligen motvilja mot att Fassett tillåts få all denna uppmärksamhet och belyser det faktum att stickning annars alltid presenteras som något kvinnligt, med uteblivande hyllningar av liknande slag. Men Nessle ansluter snart till hyllningarna. Detta

---

³ Det har förekommit olika stavningar av efternamnet "Fassett" i de olika artiklar jag har läst. Enligt stickkonstnärens egna publikationer är den korrekta stavningen just "Fassett".

behöver såklart inte vara negativt; för att förändra stickningen till att inte längre enbart bli en aktivitet som stämplas som kvinnlig är det positivt att det även diskuteras män som uttrycker sig genom stickningen. I jämförelse med hur den kvinnliga stickningen presenterats (som till exempel berör ett husmorsideal liknande de texter som presenterats ovan) framkommer här en skillnad. Fassetts stickning lyfts upp i förhållande till ett konstnärskap, medan den kvinnliga stickningen presenteras i förhållande till produktivitet eller som ett sätt att vara en föredömlig husmoder.

Hittills kan vi säga att den som vanligtvis förväntas sticka är kvinnan. Stickningen förväntas utföras som en produktiv fritidssyssla, som gärna ska resultera i något som kvinnan kan förse sin familj med. Detta stämmer överens med hur de los Reyes och Mulinari (2005:99) diskuterar hur normen osynliggörs och tas för givet; om inget annat anges förutsätts kvinna, heterosexuell, och medelklass. De stickande som inte passar in i denna roll porträtteras ofta som något avvikande – i början av tidsspannet presenteras en stickande man som en absurditet och ett skämt medan det i senare delen av tidsperioden ifrågasätts och kritiseras. Att en man som stickar är "fjolligt" (Expressen, 2010:56ff) är dock en norm och en fördom som finns kvar i tidsspannets senare delar. Även i porträtteringen av Kaffe Fassett (I Dag, 1990:21 och Hemslöjden, 1990:31) – som visar honom som en revolutionär och framstående stickkonstnär istället för en absurditet, ett skämt – framställs han ändå som en slags avvikelse när det faktum att han är en stickande *man* poängteras starkt i båda artiklar.

“Ras”/etnicitet

Jag kan inte utföra en analys med hjälp av det intersektionella perspektivet utan att belysa kategorin “ras”/etnicitet. Intersektionaliteten växte fram som antirasistisk kritik mot den vita hegemonin inom feminismen (Crenshaw, 1991). Att därför belysa hur stickning bland annat deltar i skapandet av normer och ideal för kvinnor utan att belysa rasaspekten skulle vara falskt och missbruk av den intersektionella teorin – på det sätt som Lykke (2003:52ff) beskriver som falskt inkluderande. Ras och etnicitet var dock något som aldrig benämndes benämndes i text. Det var ändå närvarande i de bilder som åtföljde; de personer som förekom på fotografier rörande stickning var nästan uteslutande vita. I frågan om vem som får representera stickningen i tryckt media råder alltså en stark vithetsnorm. Detta visar återigen på de los Reyes och Mulinari (2005:99) resonemang om hur det outtalade och oppositionerade innebär en förutsättning av det hegemoniska och normativa; om inte etnicitet, “ras”, sexualitet eller klass poängteras förutsätts det att subjektet i fråga är vit, heterosexuell och medelklass. Att representationen av stickande individer alltså görs med outtalade

förutsättningar tyder på att stickning som aktivitet också vänder sig till – och förväntas utföras av – den normativa, vita gruppen. På detta sätt ges det också uttryck för vem som tillhör “stickningsnormen”.

Den enda text jag funnit som på något sätt berör “ras” eller etnicitet känns därför viktig att lyfta upp. Det handlar om artikeln “Världsberömd jazzmusiker flyttade från gettot till Skåne” som är skriven av Claes Hanning och publicerades i Expressen i december 1970. Artikeln handlar om den amerikanske trumpetaren och kompositören Don Cherry som flyttat från LA till Tågarp tillsammans med sin fru Monica och deras två barn. Textens huvudfokus ligger på en beskrivning av det nya liv som familjen lever i det skånska samhället. När stickningen benämns är det i samband med Monica:

Don Cherrys hustru Monica kommer från Boden. Utbildad designer med bl.a. kläder och stickning som specialitet. Nu skall hon dela med sig av sina kunskaper till Skånefruarna. (Expressen, 1970:23)

Monica är svensk och vit, vilket skulle kunna placera henne inom “stickningsnormen”. Men under hela artikeln presenteras hon, tillsammans med sin familj, som annorlunda och fokuset ligger på hur de måste anpassa sig från sitt tidigare liv i “gettot” till det nya livet i Sverige. Genom porträtteringen av familjen som annorlunda framställs även stickningen som något exotifierat och främmande. Det beskrivs hur Monicas stickning ska presenteras för de skånska kvinnorna – vilket sätts i motsats till de artiklar som redan diskuterats och som framställer stickningen som en kunskap som alla kvinnor redan förväntas besitta. Familjen positioneras i ett utanförskap, där både de själva och stickningen blir ett “annorlunda Andra” som sätts i förhållande till det svenska (Bäckman, 2010:321).

Regionalitet

I tidningen Hemslöjd har jag funnit många reportage om regionala metoder och traditioner när det kommer till stickning och handarbete. Inom denna regionalitet förekommer också exempel som bryter de genusnormer som framställs och presenteras i tryckt media och som har diskuterats ovan. Stickningens genuskodning som en kvinnlig aktivitet bryts exempelvis i en text som berättar om stickningstraditioner i Halland. Artikeln publicerades i Hemslöjden år 1970 och är skriven av Ebba Edquist, som berättar hur hon stickat i den Halländska hemslöjdsföreningen Bindslöjden. Hon berättar hur många av de stickande hade det svårt ekonomiskt och att produkterna inte alltid gav bra betalt. För att effektivisera var det därför inte ovanligt att män också hjälpte till i stickningen:

Under de första åren av nittonhundratalet var det ganska knalt med födan på en hel del gårdar på landsbygden och Våxtorp var särskilt svårt ansatt av hunger och rent av nöd [...] Vi hade ett par som stickade för oss, Lars-Petter och Beata, de stickade på samma tröja och jag vill lova att arbetet gick

undan för dem. Det var nog flera som hade sin man med vid arbetet. Männen var i regel lika duktiga som kvinnorna när det gällde stickning. (Hemslöjden, 1970:21f)

Detta visar alltså på hur klassaspekten kan påverka hur den verkliga situationen förhåller sig till det normativa. Enligt den generella normen, som ur en klassaspekt utgår från medelklassens förutsättningar (de los Reyes och Mulinari 2005:99) var stickningen en kvinnlig sysselsättning. Men när det handlar om människor som är i en svår ekonomisk situation och som behöver sticka för inkomst blir stickningen även en syssla som männen utför. Den kvinnliga stickningen framställs dock ändå som normen, då Edquist går vidare från sitt uttalande om hur både män och kvinnor var engagerade i stickningsverksamheten till att framhäva hur kunskapen om de halländska metoderna, som regionalt kallas att "binga", går i arv mellan kvinnor:

Konsten att "binga" har, som väl är, gått i arv från mor till dotter så på så sätt har vi en urgammal tradition att bygga på. Jag vill särskilt påminna om Johanna Karlsson i Våxtorp och hennes döttrar Amanda och Selma samt Amandas dotter Elsa som i sin tur har lärt sin dotter att sticka. (Hemslöjden, 1970:21f)

Trots att stickningen i praktiken utfördes av både kvinnor och män diskuteras det ändå som en metod och tradition som kvinnorna har ansvar för att föra vidare till de yngre generationerna. Detta kan förklaras med hur Bäckman (2010:312ff) beskriver reproduktionen av samhällets generella norm; de aspekter och kvalitéer som hör till majoritetssamhällets självförståelse – till exempel att i Sverige är stickningen normativt en kvinnlig aktivitet – blir så normaliserade att de ses som naturliga och blir osynliga. Idéen om att stickningen är kvinnlig blir så självklar att den stannar kvar i resonemanget, trots att det inte hör till faktiska praktiken. Men att stickningen i Halland utfördes av både män och kvinnor poängteras i ytterligare ett inslag i Hemslöjden, år 1980. Denna text tipsar om olika julklappar som kan köpas i Hemslöjdens butiker och är skriven av Siv och Key L Nilson. Ett av förslagen är ett par vantar och en mössa från Halland:

I Halland har mönsterstickningen Gamla traditioner och förr stickade både gubbar och gummor de allra vackraste mönster som sedan blivit typiska för trakten. (Hemslöjden, 1980:30)

Ålder

I citatet ovan beskrivs de stickande som "gubbar och gummor" – de begränsas därmed till en äldre åldersgrupp. Ålder är ytterligare ett sådant tema som jag funnit återkommande i materialet, dock oftare i senare årtal jag undersökt. Ett exempel på det är "Frågeleken" som publicerades i Tidningen Västsverige i juli 2020. Leken går ut på att läsaren ska gissa på vilken person, aktivitet, eller i detta fall handarbete, som efterfrågas. I detta fall är svaret "virkning" men en av ledtrådarna lyder som följande:

En lika klassisk farmor- och mormorhobby som stickning. Istället för två stickor används en stor nål. (Tidningen Västsverige, 2020:23)

Stickning definieras som en “klassisk farmor- och mormorhobby”; den antagna målgruppen är alltså äldre kvinnor. Det är samma grupp som också knyts till stickningen i följande insändare som publicerades i Allers 2010:

I mer än 80 år har Kyrkrotens syförening i Kristberg, Linköpings stift, haft julauktion i Klockaregården [...] Syföreningen har idag tolv medlemmar, alla pensionärer, och massor av vävnader, stickat och vackra dukar brukar klubbas bort på deras auktioner. I julas inbringade auktionen närmare 30 000 kronor. Pengarna går alltid till välgörande ändamål, bland annat till Barndiabetesfonden och Cancerfonden. En eloge till Syföreningsdamerna som år efter år uträttar storverk! (Allers, 2010:77)

Att det är kvinnor som stickar och utför textilslöjden poängteras med hjälp av benämningen “Syföreningsdamerna”. Utöver att stickandet tillskrivs gruppen pensionerade kvinnor, fungerar det här också som en grund för välgörenhet. Detta kan liknas med de citat som diskuterats ovan, där stickningen relaterats till husmoderlighet och ett sätt för kvinnor att ta hand om sin familj (Hudiksvallstidningen, 1950:8; Allers, 1990:41).

Enligt Palmskölds (2005) resonemang om hur textilarbetet genuskodades innebar detta också att handarbetet blev en symbol för kvinnliga normer. Att kvinnor som stickar sätts i samband med ett omhändertagande kan därmed ses som ett sätt att upprätthålla ett mer generellt ideal för kvinnor att vara omhändertagande. Stickningen kan på detta sätt liknas med Bäckmans (2010:311) resonemang om hur svenska värderingar förmedlas och representeras genom kvinnliga ideal och normer. Stickningen presenteras som en förväntad del av det vardagliga livet för kvinnor; något som (den kvinnliga) läsaren kan och sysselsätter sig med (Sölvesborgstidningen, 1960:9), något som alltid varit en del av den kvinnliga identiteten (Hemslöjden, 1990:31) och något som är en självklar del av varje kvinnas liv. Det sätts upp normer för vad som är ett förväntat beteende, till exempel att kvinnor ska sticka, samtidigt som det målas ut en avvikelse i att män stickar. Genom stickningen produceras därmed en bild av tillhörighet och utanförskap – en företeelse som också utgör grunden för skapandet av en föreställd gemenskap (Anderson, 2016:7). Att materialet visar hur handarbete och stickning blir ett uttryck för kvinnlighet stämmer även det överens med ett fenomen i nationsskapandet, vilket Bäckman (2010:311) diskuterar i frågan om hur kvinnlighet fylls med symbolik och värderingar som förmedlas i den nationella identiteten. Moral, ideal och normer runt kvinnlighet blir ett uttryck för den föreställda gemenskapen och uppfattningen av den egna nationella identiteten. Vilka fler uttryck och värderingar för den nationella identiteten går att finna i artiklar och texter om stickning?

6.2 Den svenska stickningen

Den vardagliga aspekten av tidningsläsande är något som Anderson (2016:33ff) diskuterar som del i skapandet av en nationell identitet. Det handlar dels om det faktum att tidningsläsandet i sig blir en ritual som utförs av många människor samtidigt, men också om den bild som tidningarna ger om att alla läsare berörs av samma ämnen – det målas upp en föreställning om ett gemensamt liv och en delad identitet hos läsarna. Kan representationen av stickningen därav också skapa en bild av själva stickningen som del av den svenska identiteten?

Vi har sett hur regionala stickningsmetoder presenteras med betoning på gammal eller till och med "urgammal" tradition (Hemslöjden, 1970:21f). Detta återfinns även i en artikel som publicerades i Svenska Dagbladet i juni 1960, om hemslöjd och turism på Gotland. Där lyfts den regionala hemslöjden upp till något som får representera det nationella och benämns som ett sätt för Sverige att utmärka sig internationellt. Olika hantverksmetoder diskuteras, men stickningens gamla traditioner belyses särskilt:

Hemslöjden är väl ett av de trumfess med vilka vi kan bäst hävda oss på internationella utställningar [...] Vävning är gotländskan styv i och stickning har varit en öspecialitet sedan hedenhös, rent bokstavigt, för enligt forskarna så brukade de gotländska vikingarna ha med sig stickade plagg att sälja och byta med på sina färder runt Östersjön. (Svenska Dagbladet, 1960:16)

Citatet visar att hantverk blir ett sätt för Sverige att utmärka sig, både i nutid och historiskt. Självbilden av att vara historisk och överlägsen är något som Anderson (2016:5f) diskuterar som en typisk del av nationsskapandet – den egna nationen är evig och överlägsen. Anderson diskuterar även hur denna självbild är paradoxal eftersom skapandet av nationer förekom först under moderniteten. Idéen om nationen som uråldrig och suverän kommer istället från den föreställda gemenskapen. Blir stickningen i ovanstående artikel ett uttryck för detta skapande? Samtidigt som det är främst regionala metoder för stickningen som diskuteras i artiklarna lyfts det ändå som ett sätt att belysa Sverige på internationell marknad. Det regionala hantverket presenteras här som en nationell angelägenhet. Det visar på just det som Anderson menar utmärker den föreställda gemenskap som utgör en nation; trots att de flesta lever under skilda förhållanden och omständigheter och aldrig kommer att träffa varandra (bland annat på grund av fysiskt avstånd och boende i olika regioner) finns en föreställning om en enda nationell samhörighet – som tillsammans utmärker sig gentemot andra länder genom bland annat stickning.

I Hemslöjden år 1990 anordnas en stickningstävling i samband med stickkonstnären Kaffe Fassetts utställning på Nordiska museet, som redan diskuterats i avsnittet *Den kvinnliga*

stickningen. I tävlingen uppmanas deltagarna att, i likhet med Fassetts metod, ta inspiration av sin omgivning och med det skapa färgrika festplagg som på olika sätt gestaltar något "svenskt". I en artikel i *Hemslöjden* presenteras de som kommit på 1:a till 4:e plats av totalt 113 deltagare. Samtliga vinnare som presenteras är kvinnor. På de vinnande plaggen förekommer blommor, norrsken och ett röllakansmönster.

Uppmaningen att gestalta något "svenskt" var det många som tagit fasta på. Flera av dem hade inspirerats av traditionella svensk väv- och broderimönster, andra av något landskapsmotiv, ja en av en röd liten stuga under stjärnbeströdd himmel. [...] Enligt arrangörerna var det den aktuella Kaffe Fassett som inspirerat dem till att anordna sticktävlingen. Och man frågar sig om han kanske inspirerat deltagarna? Att döma av tävlingsmaterialet ser det inte ut så... [...] Men varför inte vända på frågan? Kommer måhända Kaffe Fassett att hämta inspiration från vår svenska stickning som han på samma utställning så intresserat studerade? (*Hemslöjden*, 1990b:33)

Vad som just är det svenska som eftersöks i tävlingen verkar ha varit ganska öppet och lett till många olika tolkningar. Ändå ställs det svenska ihop till en enhet – "vår svenska stickning". Den föreställda gemenskapen skapar en känsla av tillhörighet och ett "vi"; stickningen blir något som tillhör oss (Anderson 2016:7). I skapandet av en grupp skapas också ett utanförskap. I citatet ovan kan den utomstående tolkas som Kaffe Fassett; det antyds att den brittiska stickkonstnären står utanför den svenska gemenskapen och ska inspireras av dess stickning. Detta trots att stickning som hantverk skulle kunna ses som en universal och nationellt oberoende aktivitet att enas kring. Stickningen presenteras som ett hantverk som för samman den svenska föreställda gemenskapen

Vi har sett att stickningen fyller en funktion av att ge husmödrar ett sätt att förse sin familj med kläder och ett sätt att skapa en nationell gemenskap. Till den nationella gemenskapen och identiteten tillskrivs olika värderingar och normer, som gestaltas genom olika fenomen och symboler - bland annat genom den kvinnliga stickningen som diskuterats ovan. Den föreställda gemenskapen uppstår genom det svenska majoritetssamhällets självförståelse och de värderingar som knyts till denna är oftast positiva (Bäckman 2010:312). Ett exempel som Bäckman (2010:311ff) ger är att den svenska bilden kan handla om värderingar om tolerans, öppenhet och jämställdhet; värderingar som hör till den föreställda gemenskapens självbild och som visar hur vi ser på oss själva som nation. Artiklar av det slag som redovisats ovan kan alltså sägas vara exempel på hur en föreställd gemenskap skapas och reproduceras med hjälp av tidningsartiklar.

Ett tema som är genomgående under hela tidsperioden är olika artiklar som fungerar som porträtt av kvinnlig företagsamhet, det skapar arbetstillfällena och blir ett sätt att rädda utsatta kvinnor. Ett exempel på det som kommit upp ofta är Bohus Stickning; ett företag som startades av landshövdingshustrun Emma Jacobsson i slutet av 1930-talet som ett nödhjälpsarbete i Bohusläns stenhuggardistrikt. År 1980 släpptes en bok om Bohus Sticknings historia och bland annat Göteborgsposten uppmärksammade detta:

1940 hade f ö en stickerska en månadslön på cirka 50 kronor [...], en veckas betald sommarssemester i Härskogen - första semestern någonsin för många kvinnor [...] Att man valde stickning som hemarbete berodde på att alla kvinnorna kunde sticka lite till husbehov, förklarar Emma Jacobssons dotter Ingrid Mesterton, som tillsammans med Ulla Häglund [...] skrivit en bok om Bohus Stickning. (Göteborgsposten, 1980:3)

Att stickningen förutsattes vara en del av varje kvinnas liv fungerade alltså i det här fallet som bas för en verksamhet. Stickningen användes för att skapa ett arbetstillfälle för hundratals kvinnor och resulterade i mycket hyllade stickade produkter. Företaget lades ner år 1969, vilket fick stora konsekvenser för de kvinnor som därmed blev arbetslösa. Detta väckte reaktioner hos allmänheten och flera artiklar publicerades på ämnet, bland annat i Gt Söndagstidningen:

Bohus-Stickning – jumprarna, mössorna, vantarna – sköna, ädla konsthantverksprodukter – var nästan lika efterfrågade av penningstarka turister som Orrefors-glasen. En fin tanke dessutom, som föddes för att hjälpa hustrurna till arbetslösa saenhuggare [*sic*] i Bohuslän. 1969 lades denna verksamhet ner, 200 skickliga stickerskor blev utan extraförtjänst. Lika mycket som pengarna betydde nu stickandet som ett värn mot långa gråtunga isolerade vintrar, då sommargästerna flytt och samhällena ligger halvt öde. (Gt Söndagstidningen, 1970:22)

Artikeln beskriver det syfte som stickningen fyllde hos stickerskorna, både ekonomiskt och socialt. Det blev ett redskap för att rädda utsatta kvinnor och hjälpa dem till en mer jämställd position genom att erbjuda dem en inkomst och förbättrat livstillstånd. Produkterna fungerade dessutom som en turistattraktion. Livet utan stickning, som beskrivs i citatets senare del, beskrivs istället som isolerat och ensamt. Stickningen framställs som hela grunden för kvinnornas glädje.

Bohus Stickning är inte det enda exemplet som porträtterar stickning som grunden för ett gott och lyckligt liv. I tidningen Reformatorn, som under slutet av 1800-talet och första halvan av 1900-talet var ett officiellt organ för nykterhetsorganisationen IOGT, publicerades i mars 1960 en artikel om hur deras ungdomsaktiviteter blivit så populära att de inte kunde ta in fler aktiva. I artikeln beskrivs några av de aktiviteter som anordnas, där stickning ingår:

Förutom mötesverksamheten sysselsätts ungdomarna med hobbyarbeten. F.n. har man två fritidsgrupper i gång, en för pojkar som snickrar hörnskap, bokhyllor, bord ja t.o.m. lastbilar, fast i miniatyr förstås,

och en annan för flickorna som sysslar med sömnad, stickning, korgflätning och gipsgjutning. (Reformatorn, 1960:11)

Stickningen blir här alltså ett exempel på hur ungdomar kan aktiveras och styras till ett nyktert liv. Nykterhetsrörelsen IOGT anger på sin hemsida att de i över 100 år har kämpat “för en bättre värld med demokrati och solidaritet för alla” (IOGT, 2022). I detta arbete och i avhållsamheten från alkohol får stickningen ta plats som ett alternativ. Ytterligare ett exempel där stickningen diskuteras i förhållande till nykterhet ges i Dagens Nyheter, som i november 1970 publicerade ett långt reportage om 18-åriga Kristina. Kristina är hemlös och tidigare drogberoende och stickningen presenteras som hennes enda sysselsättning:

Hon är arton år, och i tre månader har hon haft inflammation i lungorna, bihålorna, tandköttet och armarna. På torsdagen hade hon 38,5, drev omkring på Sergels torg och satt och stickade på ett fik. Ungdomshärbärgen är stängt på dagen. [...] Hon slinker in på Ungdomsslussen, där är öppet till tolv på dagen. Tar fram en färggrann stickning och kurar vid elementet. (Dagens Nyheter, 1970:1)

I artikeln redogörs också för Kristinas framtidsförhoppning och drömmen om ett annat liv, bland annat att få en lägenhet tillsammans med sin bästa vän Monica. I den drömmen ingår stickningen:

Den andra drömmen är att få jobba med konsthantverk. Båda flickorna gör skinnväskor, halsband, flätade armband, halsdukar och mössor och säljer.
- Men det är liksom inget jobb som tas på allvar. (Dagens Nyheter, 1970:28)

Att få syssla med stickningen sätts i motsats till de förhållanden som Kristina har blivit utsatt för. Stickningen blir synonymt med bilden av ett bättre liv. Genom sådana representationer som denna och de övriga som diskuterats ovan kan vi se att stickning presenteras som en hälsosam aktivitet. Genom att denna bild presenteras i just tidningar positioneras den föreställda gemenskapens tankefigur om hur det gemensamma svenska livet ser ut (Anderson, 2016:25f).

Hur denna idé om svenska värderingar och ett gemensamt liv faktiskt förekommer och appliceras i verkligheten bör dock inte tas för givet. Bäckman (2010:324f) poängterar vikten av lyfta upp och studera exempel på nationsskapande praktiker på lokal nivå och med ett vardagligt perspektiv för att se hur den faktiska sociala samexistensen mellan nationens medborgare ser ut. Det är i vardagen integrationen sker och eventuella konflikter uppstår. Ett sådant exempel ges i Hemslöjden 2010, där stickning presenteras som ett redskap för integration. Artikeln handlar om projektet Knitting House, som i Husby utanför Stockholm ska reproducera en hel trerummare i stickning, i 75 procents skala. Deltagarna i projektet

består av arkitekten och konstnären Elin Strand och flera kvinnor från en arbetsträningsgrupp och i artikeln poängteras hur projektet skapar samhörighet i en multikulturell grupp:

- Miljonprogramsområden som Husby är så kopplade till sin väldigt rationella arkitektur. Det är en sådan vacker, tokig idé att överföra det till stickat, säger Elin Strand [...]

I lägenheten kontrollerar Husbybon Mariam Bah en avancerad stickmaskin som stickar tapeter med ett paisleyaktigt mönster. I rummet intill sliter Jules van der Lagenberg, utbytesstudent från konstfack, och stickar en stor gles ruta som föreställer fönsterglas och i det inre sovrummet gör sig Nidal Al-mashahdi redo att sy ihop tapetvåder till en färdig vägg. Även Elin Strands sjuåriga dotter Vita sitter på en stol och virkar sammanbitet.

- Vi är tillsammans hela dagarna. I slutet kommer vi att vara som en stor familj, säger Mevla Topcagic.

- Att göra saker tillsammans i de här skalorna har en otrolig politisk sprängkraft, och har alltid haft det. Det är fantastiskt hur vi kan mötas i den här uppgiften och påverka omgivningen med kvinnokraft och hemslöjdens kraft, säger Elin Strand. (Hemslöjden, 2010:26)

Stickningen presenteras som ett sätt att visa på en slags god, idealisk vardag i Sverige; det tar hand om de utsatta, tröstar, inger hopp och förmedlar värderingar som anses föredömliga i den svenska nationella identiteten, som jämställdhet, öppenhet och tolerans (Bäckman 2010:311f).

6.3 Den föränderliga stickningen

I de texter som diskuterats ovan framställs stickning som något idealiserat och något som är knutet till kvinnorollen på olika sätt. När stickningen framställs som en vardaglig aktivitet som bör kunna utföras av alla (kvinnor) kan stickningen och stickandet också ses som en del av den föreställda gemenskapen (Anderson, 2016) och som en del av den svenska identiteten (Bäckman 2010). Den svenska identiteten, som knyts till den normativa kulturen, tas för givet och framställs ofta som något oföränderligt och statiskt (Bäckman 2010:312). Det skapar en bild av en svenskhet som inkluderar de som passar in i den normativa kulturen och skapar en "annorlunda Andra" hos de som inte passar in vilket leder till utanförskap och exkludering (Bäckman 2010:321). I det material som jag hittills presenterat går det att se representationen av denna annorlunda Andra, bland annat i skämten om de stickande männen och i exotifieringen av stickningen när den utförs av den amerikanske jazzmusikern Don Cherrys fru Monica.

Men trots att den föreställda gemenskapen och dess normer tas för givet poängterat Bäckman (2010:314) att den är föränderlig; det är en social konstruktion som skapas i mellanmänniskt utbyte. Vad som framställs tillhör den svenska föreställda gemenskapen är något rörligt och föränderligt och beror på historisk och situationell kontext. På samma sätt menar bland annat de los Reyes och Mulinari (2005:23f) att kategorier – såsom genus – måste ses som föränderliga och i behov av kontext. Det faktum att artiklarna jag funnit och presenterat ovan framställer stickning som en kvinnlig aktivitet betyder inte att det måste vara

en kvinnlig aktivitet, eller ett ideal som alla kvinnor vill leva upp till. Beroende på social och historisk kontext kan det som anses normativt och föredömligt ha motsatt innebörd (Bäckman 2010:321ff). På detta sätt blir den föreställda gemenskapen flersidig; det kan fungera både som en exkluderande, normaliserande samhörighet samtidigt som det blir en stereotyp med negativa associationer, som den som befinner sig utanför absolut inte vill ta del av.

I insändaren "Fick jag välja en gång till - aldrig gifte jag om mig med min man!", som publicerades i Expressen i oktober 1970, fungerar stickningen som symbol ett tråkigt och önskat liv. Den undertecknade "Gittan" reflekterar över sitt äktenskap och sörjer det liv hon mist sedan hon gift sig med din man Evert, som ignorerar hennes önskningar och åsikter:

Han trodde att barnen, att hemmet och äktenskapet skulle förändra mig. Att jag skulle slå mig till ro. Bli förortsfru med stickning och bokklubbsintressen. [...] Nu stoppar jag raggsockor och lagar mat till min familj. Jag gör det under tystnad. Jag skriker inte längre ut min indignation som jag gjorde när jag först kom på att Evert egentligen var ganska nöjd med ett underordnat jobb utan alltför mycket ansvar..." (Expressen, 1970:35)

Gittan befinner sig i den normativa kulturen som genom att uppfylla rollen som den stickande hemmafrun, som vi har sett målats upp i andra artiklar från både 1950-, 1960- och 1990-talet. Hon har uppfyllt det normativa idealet. Men det handlar inte om ett ideal för Gittan, utan snarare något förtryckande. Hon porträtterar stickningen som en stereotyp som hon påtvingats och som hon önskar slippa.

40 år efter Gittans insändare, i januari 2010, publicerade Expressen reportaget "Stickfeber på kaféerna" där bilden av stickningen som ett krav diskuteras. Här sätts det i relation till hur stickningens betydelse och funktion som aktivitet har förändrats. I artikeln intervjuas en grupp kvinnor som startat en stickgrupp och träffas i lokalerna till en garnbutik:

Syjuntan har återuppstått. Men i dag kallas det stickkafé, och småkakorna har bytts ut mot kaffe latte. Resultaten från träffarna läggs ut på bloggar. [...] Att det är något traditionellt kvinnligt som lyfts upp och värderas är kul, tycker de.

- Förr stickade man för att man inte hade råd att köpa. Men jag stickar absolut inte för att det är ekonomiskt. Då var det oavlönat kvinnoarbete, nu stickar man av en självisk anledning. För sitt eget välbefinnande, säger Tove Backhammar [...]

Överallt stickas det. [...] Kändisarna gör det. Unga killar gör det. Många gör det i grupp. En del hänger ut sina konstverk på stan som "stickgraffiti", andra nöjer sig med att visa upp dem på nätet. [...] Mest kvinnor kommer in i butiken - men var tionde kund är faktiskt en man. (Expressen, 2010:32f)

I artikeln ges uttryck för hur stickning som meningsskapande aktivitet har förändrats. Det handlar inte längre om ett en förväntning på kvinnan som måste uppfyllas, utan snarare om något som utförs för det egna nöjet. Det konstateras också att gruppen av vem som stickar har förändrats – både normen om genus och ålder motbevisas i konstaterandet att "[u]nga killar" stickar. I resonemanget om hur *vem* som stickar och *varför* har förändrats finns en antydning till

att stickningen som meningsskapande aktivitet är en social konstruktion – det är föränderligt, inte statiskt. Att se på ett fenomen, i detta fall att stickningen ses som en kvinnlig aktivitet, som något som skapats av sociala krafter och som ett resultat av historiska händelser är enligt Hacking (2000:14f) grunden för att se fenomenet som just en social konstruktion. Det faktum att det ens konstateras att stickningen faktiskt inte är något som enbart utförs av kvinnor tyder på att denna könsbetingning har blivit så normaliserad att den tas för given och presenteras som naturlig. I citatet ovan ser vi hur den kvinnliga stickaren ändå tas för givet, då det faktum att män kommer in i butiken för att handla garn presenteras som en ovanlighet.

Avslutningsvis vill jag presentera den feministiska potentialen i att sticka på ett normbrytande sätt som jag uppmärksammade vid besöket på utställningen “Knitstart my heart” på Kulturen i Lund. Utställningen är skapad av textilkonstnären Anna Bauer och fokuserar på stickningsmetoden hönsestrikt:

Boken Hönsestrikt (1973) av danska Kirsten Hofstätter var en reaktion mot tidens traditionella stickning och inspirerade till en ny, friare teknik. Den blev stilbildande för en hel generation som såg “hönsestrikt” som en politisk-feministisk motreaktion mot konsumtionssamhället. Stilen kännetecknas av färgstarka mönster med egenhändigt utformade symboler och politiska budskap. Stickningen får gärna vara skapad av restgarner. (Fotografi på utställningstext, från observation 2021-12-05)

Metoden hönsestrikt har helt uteblivit från det arkivmaterial jag läst. Stickningen har istället i tryckt media presenterats som en symbol för kvinnliga normer och som ett sätt att förmedla några av de värderingar och ideal som hör till den nationella föreställda gemenskapen. Hönsestriktet exemplifierar ytterligare Bäckmans (2010:314) resonemang om hur den nationella gemenskapen är historiskt och situationellt kontextberoende. Om den bild av stickningen som presenterats i tryckt media representerar den normativa majoritetskulturen fungerar hönsestrikt som en alternativ bild av stickningen som en meningsskapande aktivitet.

7. Sammanfattande diskussion

Återkommande under hela tidsperioden har kvinnor fått representera stickningen i tryckt media. Detta har funnits närvarande även då fler kategorier benämnts, såsom klass, regionalitet, “ras”/etnicitet och ålder. Även i de artiklar som presenterat manliga stickare har den kvinnliga normen varit närvarande, genom att på olika sätt framställa männen som en slags avvikelser. Att stickningen benämns som en kvinnlig aktivitet kan också relateras till normer och ideal på ett särskilt kvinnligt beteende, bland annat som ett omhändertagande av familjen.

Den generella representationen av stickning i tryckt media framställer stickningen som en bärare på goda egenskaper, bland annat genom att fungera som ett sätt för Sverige att utmärka sig på internationell marknad, som en räddande sysselsättning för utsatta grupper och som ett redskap för integration. Tryckt medias vardagliga funktion fungerar som ett sätt att producera och reproducera bilden av en föreställd gemenskap genom att koppla de värden som tillskrivs stickningen till de värden som omger den svenska identiteten.

Under undersökningens tidsspann har stickningens mediala representation på vissa områden varit relativt oförändrad, till exempel en genomgående betingning av stickning som något traditionellt kvinnligt och något som sätts i förhållande till genusnormer. Men materialet har också visat att stickningens betydelse varierar beroende på social och historisk kontext. Stickningen kan också vara en norm att motsätta sig, ett kreativt uttryck som utförs för sitt eget nöje eller som del i en politisk rörelse.

Undersökningen visar på den makt som finns i tryckt media att producera och reproducera normer. Bara för att representationen av stickning i tryckt media saknar en nyans och mångsidighet behöver det inte betyda att det inte förekommit en större variation av vem eller vilka som faktiskt utför stickningen. Genom att diskutera normer och ideal runt stickningens representation som socialt konstruerade finns även möjligheten till att förändra och bryta dessa normer. Stickning som aktivitet är varken bundet till genus, ålder etnicitet, klass eller sexualitet – det kan utföras av alla.

Som ytterligare forskning vore det intressant att undersöka stickningens normer och värderingar ur ett individnära perspektiv. De normer och ideal som diskuteras i denna uppsats visar endast på den bild av stickningen som återfinns i tryckt media. Att undersöka huruvida dessa återfinns i stickares personliga förhållande till handarbetet, eller om det finns andra dominerande teman på den erfarenhetsnära nivån skulle därför kunna nyansera och ge en bredare bild på stickningen som meningsskapande aktivitet. Det vore även intressant att undersöka huruvida stickning används som redskap för exempelvis integration eller i jämställdhetsarbete.

8. Referenser

8.1 Material

8.1.2 Allers

Allers. 1990(6). *Sköna Modetröjor med mönster!* 41.

Allers. 2010(5). *Välgörande syförening.* 77.

8.1.3 Hemslöjden

Hemslöjden. 1970(1). *Bindslöjden i Halland.* 21-22.

Hemslöjden. 1980(5). *Sticka och sy till julpaketet.* 30.

Hemslöjden. 1990a(1). *Kaffe Fasset på segertåg.* 31.

Hemslöjden 1990b(4). *Sticktävlingen avgjord - Färgrika festplagg.* s. 33.

Hemslöjden. 2010(6). *Knitting House stickar en lägenhet.* s. 26.

8.1.3 Svenska dagstidningar

Dagens Nyheter. 1970. *Kristina, 18 år. Jag vill varna alla i kvartarna.* 27 november, 1 och 28.

Expressen. 1970. *Fick jag välja en gång till - aldrig gifte jag om mig med min man!* 14 oktober, 35.

Expressen. 1970. *Världsberömd jazzmusiker flyttade från gettot till Skåne.* 28 december, 23.

Expressen. 2010. *“Jag stickar och bearbetar mina känslor”. Tony Irving lär dig sticka tubsjal, torgvante och benvärmare.* 26 december, 56-58.

Expressen. 2010. *Stickfeber på kaféerna.* 31 januari, 32-33.

Gt Söndagstidningen. 1970. *Stickerskorna i Bohuslän har fått en ny chans.* 29 november, 22.

Göteborgsposten. 1980. *Ett kärt minne från stenhuggarhustrun.* 31 oktober, 3.

Hudiksvallstidningen. 1950. *Louise - vår nya drottning, barnens och de sjukas vän.* 1 november, 8.

Hudiksvallstidningen. 1960. *Aviga och räta.* 12 mars, 8.

I Dag. 1990. *Stickning, broderier - och Kaffe*. 25 februari, 21.

Reformatorn. 1960. *Aktiv ungdomsloge i Kvarnsveden måste stoppa medlemsrekryteringen*. 13 mars, 11.

Svenska Dagbladet. 1951. *Dagens kardemumma. Nöjena ansvarar för flykten från landsbygden*. 10 mars, 8.

Svenska Dagbladet. 1960. *Vacker hemslöjd visas bland rosor och ruiner*. 13 juni, 16.

Sölvesborgstidningen. 1960. *En kulla och 17 gentlemän i rullande nomadsamhälle*. 26 januari, 9.

Tidningen Västsverige. 2020. *Frågeleken*. 20 juli, 23.

8.1.4 Observation

Observation på utställningen “Knitstart my heart” på Kulturen, Lund. Utförd av Lovisa Hector, 2021-12-05. Observationsprotokoll och fotografier finns i författarens ägo.

8.2 Internet

Institutet för språk och folkminnen. 2021. *Stickning*.

<https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/levande-traditioner/forslag/2021-03-09-stickning> (Hämtad 2022-01-07).

IOGT. 2022. *Så här började det – IOGT-NTO:s historia*.

<https://www.iogt.se/om-iogt-nto/var-historia/> (Hämtad 2022-01-07).

Kulturen. 2021. *Knitstart my heart - Anna Bauer*.

<https://www.kulturen.com/utställningar/knitstart-my-heart-anna-bauer/> (Hämtad 2021-12-03).

Svenska dagstidningar. 2021. *Kort om databasens innehåll*.

<https://feedback.blogg.kb.se/forums/topic/kort-om-databasens-innehall/> (Hämtad 2021-12-19).

Tornberg, Felix. 2021. *Oväntade bilderna på OS-guldmedaljören*. *Aftonbladet 2 augusti 2021*

<https://www.aftonbladet.se/sportbladet/a/zrBVWq/ovantade-bilderna-pa-os-guldmedaljoren> (Hämtad 2021-12-09).

8.3 Litteratur

Anderson, Benedict. 2016. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (rev. uppl.). London: Verso.

Bäckman, Maria. 2010. Svenskhet i marginalen – om en föreställd gemenskap. *Tidsskrift for kjønnsforskning* 33(04):310-329.

<https://doi-org.ludwig.lub.lu.se/10.18261/ISSN1891-1781-2009-04-05> (Hämtad 2021-11-07).

Crenshaw, Kimberle. 1991. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43(6): 1241-1299.

doi:10.2307/1229039

de los Reyes, Paulina; Mulinari, Diana. 2005. *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över o(jäm)likhetens landskap*. Malmö: Liber.

Ekström, Simon. 2017. Långt borta och förunderligt nära. I Jönsson, Lars-Eric och Nilsson, Fredrik (red.). *Kulturhistoria. En etnologisk metodbok*. Lund: Lund Studies, Art and Cultural Sciences.

Farinosi, Manuela; Fortunati, Leopoldina. 2018. Knitting Feminist Politics: Exploring a Yarn-Bombing Performance in a Postdisaster City. *Journal of Communication Inquiry* 42(2): 138-165. doi:10.1177/0196859917753419

Hacking, Ian. 2000. *Social konstruktionen av vad?* 1. uppl. 3. tr. Stockholm: Thales.

Hagström, Charlotte; Sjöholm, Carina. 2017. Nya frågor till gamla svar. I Jönsson, Lars-Eric och Nilsson, Fredrik (red.). *Kulturhistoria. En etnologisk metodbok*. Lund: Lund Studies, Art and Cultural Sciences.

Haraway, Donna. 1988. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3), s. 575-599

Isacson, Maths. 1999. Hemslöjdens ekonomiska och sociala historia - ett eftersatt forskningsområde. I Lundahl, Gunilla (red.). *Den vackra nyttan: om hemslöjd i Sverige*. Stockholm: Gidlunds, 17-46.

Jönsson, Lars-Eric; Nilsson, Fredrik. 2017. Om etnologi och kulturhistoriska metoder. I Jönsson, Lars-Eric och Nilsson, Fredrik (red.). *Kulturhistoria. En etnologisk metodbok*. Lund: Lund Studies, Art and Cultural Sciences.

Klein, Barbro. 1999. Den svenska hemslöjdsrörelsen och de främmande. I Lundahl, Gunilla (red.). *Den vackra nyttan: om hemslöjd i Sverige*. Stockholm: Gidlunds, 177-206.

Klein, Barbro. 2000. The Moral Content of Tradition: Homecraft, Ethnology, and Swedish Life in the Twentieth Century. *Western Folklore* 59(2):171-195.

<https://doi.org/10.2307/1500158>

Kouhia, Anna. 2015. Crafting the collective sense: A descriptive case study on recreational textile craft-making in Finnish adult education. *International Journal of Education Through Art*, 11(1):7-20. doi:10.1386/eta.11.1.7_1

Lennartsson, Rebecka. 2017. Mamsell Bohmans biljetter. I Jönsson, Lars-Eric och Nilsson, Fredrik (red.). *Kulturhistoria. En etnologisk metodbok*. Lund: Lund Studies, Art and Cultural Sciences.

Lykke, Nina. 2003. Intersektionalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 24(1): 47-56.

Nilsson, Gabriella. 2017. Genusperspektiv och feministisk teori. I Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.). *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur AB.

Palmenfelt, Ulf. 2017. Folkloristisk narrativanalys. I Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus (red.). *Tillämpad kulturteori*. Lund: Studentlitteratur AB.

Palmsköld, Anneli. 2005. Meningen med textilier eller hur textilen blev feminin. I *ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier*. Norrköping, Sverige 13–15 juni, 769-775.

<https://ep.liu.se/ecp/015/063/ecp015063b.pdf> (Hämtad 2021-12-19).

Rauhala, Anna. 2016. Collaborative Knitting. Experiencing Tradition and Space. *Ethnologia Scandinavica. A journal for Nordic Ethnology*. (46):70-86.

Robinson, Katherina. 2020. Everyday Multiculturalism in the Public Library: Taking Knitting Together Seriously. *Sociology* 54(3): 556-572. doi:10.1177/0038038519899352

Tjora, Aksel. 2012. *Från nyfikenhet till systematisk kunskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Torell, Viveka; Palmsköld, Anneli. 2020. Dwelling in Craft: Introduction: A Call for Studies about Craft. *Journal of American Folklore*. 133(528):131-141.

<https://muse-jhu-edu.ludwig.lub.lu.se/article/752753/pdf> (Hämtad 2021-09-20)

Özkirimli, Umut. 2017. *Theories of Nationalism. A critical introduction* (3. uppl.). London: Palgrave.